

Âkif'in Şiirlerinde Çevre ve Ahlâk Sorununa Bir Bakış

Reyhan KELEŞ*

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

Özet

Millî şairimiz Mehmet Âkif Ersoy, XIX. yüzyılın yetiştirdiği mümtaz şairlerden biridir. Bir dava adamı olarak Âkif, “Haksızlık karşısında susan, dilsiz şeytandır” inancından hareketle dönemin problemlerine sessiz kalmayan, etrafında olup bitenleri bir sanatkar titizliğiyle gözlemleyip ortaya koyan bir şairdir. Ahlâkî değerlere sıkı sıkıya bağlı olan Âkif, bilhassa doğruluk ve dürüstlük ilkesinden hareketle duygu ve düşüncelerini ifade etmekten çekinmemiştir. Osmanlı’yı çöküşe sürükleyen ahlâkî yozlaşma karşısında Âkif sessiz kalmaz. Örneğin, tevekkülü, tembellik olarak algılayan Müslümanları;

Görürsün, hissedersin varsa vicdanınla imanın

Ne müdhiş bir hamâset çarpıyor göğsünde

Kur’ân’ın! O vicdan nerededir, lâkin? O iman kimde var? Heyhat!

Ne olmuş ben de bilmem pek karanlık şimdi hissiyât
dizeleri ile eleştirir.

Yüce Allah’ın mükemmel bir düzenle yarattığı dünyayı, ne yazık ki yine kusursuz yaratılan insanoğlu bozmuştur. Çevreye verilen her türlü zararın altında aslında ahlâkî bir problem yatmaktadır. Âkif, İslam’ın tesis ettiği dürüst ve ahlâkî düzeni yeniden tesis etmek için çalışmış, halkı bilinçlendirmek için farklı zaman ve mekânlarda vaazlar/nasihatler etmiştir. Yazdığı şiirlerinde vatanperverliğinden ve İslâm kimliğinden asla taviz vermeyen bu şair, yaşadığı dönemdeki ahlâkî yozlaşmaları gözler önüne sererek, tedbirler alınmasını istemiş; gelecekte İslâm’ın başına gelebilecek tehlikeleri öngörüp çözümler üretmeye çalışmıştır. İşte bu çalışma, Âkif’in penceresinden, çevre ve ahlâka dair düşüncelerini günümüze taşıyarak, bulduğu çözümleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Şiir, Çevre, Ahlâk.

A Brief Look to the Issues of Environment and Morality in the Poems of Mehmet Akif

Abstract

Mehmet Akif Ersoy, being our national poet, is one of the privileged poets emerged in the 19th century. Akif, as a man of cause, based on the belief of “Only the devil remains quiet against injustice”, never remained silent towards the problems of his era, observed and verbalized the happenings around him with a meticulousness of an artist. Strongly tied to moral values, especially based on the principles of integrity and honesty, never abstained from expressing his feelings and views. He did not remain quiet against moral corruption which gave way to collapse of the Ottomans. For example he criticized the Muslims who perceive the virtue of reliance on God as laziness by those verses:

You can see and feel, if you have conscience and faith,

What a terrific valor beats in the chest of Quran!

But where is that conscience? Who has that faith? Alas!

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı reyhankeles@atauni.edu.tr

I do not know either what happened, nowadays the emotions are quite dark
The Almighty God created the earth in a perfect order, but unfortunately, the man -which is another perfect creature- is ruining it. In fact, under every environmental damage, there is a moral problem. Akif strived for reconstructing the fair and moral system formed by Islam. To this purpose, he preached to the public at several occasions and places in order to raise their awareness. In his poems, he never compromised from his patriotism and Islamic identity. He displayed the moral corruption of his era and demanded counter-measures; he also predicted the prospective threats that might befall upon Islam and tried to find remedies. This very study aims to bring his thoughts regarding environment and morals to this day and to reveal the solutions that he found.

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, Safahat (Phases), Poem, Environment, Morals.

Giriş

Âkif, 1873-1936 yıllarını kapsayan 63 yıllık ömrü boyunca inandığı davadan taviz vermeyen, fikirleriyle, sergilediği İslâmî duruşuyla adından söz ettiren ve bunu sadece yaşadığı çağda değil bugünlere de aktarabilen ender sanatkârlardan biridir. Millî şair kimliğinin ötesinde bir ahlâk adamıdır Âkif. O, ahlâkî değerlere sıkı sıkıya bağlı ve bizzat şahit olduğu bu ahlâkî yozlaşmalar karşısında susmayan bir şairdir. Etrafında olup biten gerçekleri canlı tasvirleriyle adeta beyazperdede film izler gibi okuyucunun gözleri önüne sermeyi becerebilen ender sanatkârlardan biridir. Düşüncelerini, fikirlerini yazdığı şiirlerle, vaaz kürsülerinde söylediği nasihatlerle halkı irşad etmekten bir an bile geri durmaz. O bir dava adamıdır. Kendini İslâm davasına adanmış, bu davanın sorumluluğunu yüklenmekten çekinmemiş, hayatını bu mücadeleye adanmıştır. Halkın dertleriyle dertlenen, bu dertlere çareler arayan bir halk adamıdır Âkif. İslâm medeniyetinin başına çöken karanlığı aydınlığa kavuşturmaya adanmış bir ömürdür onun yaşadığı.

Âkif, Osmanlı'nın altı asrı ihtiva eden gücü ve kudretinin son bulduğu, “hasta adam” sözlerinin dolaştığı, vatan topraklarının parçalanmaya yüz tuttuğu ve bu toprakların ne yazık ki düşman işgaliyle kaybedildiği yıllara şahitlik etmiştir. Bu acı gerçekler karşısında birilerinin dimdik ayakta durması gerekiyordu ki Âkif, liderlik vasfı ile öne çıkmış, tüm sıkıntılara rağmen vazife almaktan çekinmemiş, halka rehber olmayı hedeflemiş, Hakk'ı haykırmış, zulme dur diyebilmiş bir liderdir.

“O, biz için yaşayan; bize hizmet eden; önemseydiği, değer verdiği, hatta kutsadığı biz için “ben”ini feda etmekten çekinmeyen bir şairdir; iddiası vardır; gerçekleşmesi için canını feda edebileceği sevdaları vardır.” [1]

*Hânümanlar çöküyor, zelzele yalnız bana mı?
Ortalık can çekişirken açamam ben yaramı. (Âsım) [2]*

diyerek bu “ben”likten sıyrılan, kendi dertlerini yok sayan yüce gönüllü bir şairdir o.
“Evet bir tane mutlak ve muhakkak bir Âkif vardır. 63 yıl süren hayatının, 1908'i vefatına bağlayan zaman çizgisinde, ömrünü çıkar gözetmeksizin toplumun dertlerine adayan bu insanın rahat bir hayatı olmadı hiç. Çile dolu bu hayatı içerisinde Âkif, zaman akarken evrilmiş, ahlâkî selâbetini kaybetmemiştir. Onun fikrî duruşunda ve aksiyon adamlığında zaman içerisinde meydana gelen sarsıntılar ve oynamalar hiçbir vakit nefsanî olmamış, daima düşünen bir toplum ile devletin bekasından yana olmuştur.” [3]

Böyle bir şahsiyetin, bir sanatkârın, bir dava adamının eserlerinde ahlâka ve çevreye dair söyleyeceği elbet bir şeyler olmalıdır:

Safahat'ta Çevre Problemi

Çevre problemi ile ahlâkî problem arasındaki paralellik herkesin malumudur. Çevrede/tabiiatta bir aksaklık, bozukluk, kirlilik varsa bunun müsebbibi ne yazık ki ahlâkî değerlerini yitirmiş, bu değerlerden yoksun insanoğludur.

Çevre problemi denilince, sadece fiziksel anlamdaki bir çevre sorunu değil, elbette bu duruma yol açan düşünce, anlayış ve ahlâk kirliliği de göz ardı edilmemelidir. Ahlâkın aşındığı, yozlaştığı ve kirlendiği, insanı ve diğer canlıları sahip olmak ve hükmetmek merkezli gören bir anlayışın egemen olmaya başladığı bir süreçte fiziksel çevrenin problemlerinden arınması, hangi motivasyon, irade ve anlayışla mümkün olabilecektir? Bencil, müsrif, sorumsuz, duyarsız bir ferdi hatta toplumu, hangi inanç, ideal ve duygu çevreye karşı sorumlu kılabilecektir? Ne yazık ki nefisini her şeyden üstün tutan, tüketim hırsına mağlup olmuş, günü kurtarma anlayışı ile sadece kendini merkeze alan, empati ve özveri duygularından yoksun olan insanoğlunu çevre konusunda duyarlı olmaya götürecektir inanç kaynakları maalesef unutulmuş gözükmektedir. [4]

Âkif, bu problemin bilincinde bir şairdir. Etrafında olup bitenlere, “Haksızlık karşısında susan, dilsiz şeytandır” inancından hareketle sessiz kalmaz, toplumun aksayan yönlerini bir sanatkâr titizliğiyle gözlemler. Yalnız kendisinin görmesi yetmez, bu yüzden herkesin görüp, ibret alması için kalemine sarılır Âkif.

Seyfi Baba adlı şiirinde, hasta ziyaretine giderken yol boyunca, zifiri karanlıkta başına gelenleri anlatmış ve yaşadığı dönemdeki şehrin alt-yapı sefaletini şöyle tasvir etmiştir:

Sopa sağ elde, kırık camlı fener sol elde;

*Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde.
Hani, çoktan gömülen kaldırımın, hortlayarak,
“Gel!” diyen taşları kurtarmasa, insan batacak.
Saksağanlar gibi sektikçe birinden birine,
Boğuyordum! müteveffâyı bütün âferine.
Sormayın derdimi, bitmez mi o taşlar, giderek,
Düştü artık bize göllerde pekâlâ yüzmek!
Yakamozlar saçarak her tarafından fenerim,
Çifte sandal, yüzüyorduk, o yüzer, ben yüzerim!
Çok mu yüzdük bilemem, toprağı bulduk neyse;
Fenerim başladı etrafını tektük hisse (Seyfi Baba) [2]*

Evet iliklerine kadar ıslanmıştır Âkif, karanlık bir gecede yağın yağmurla. Yalnız dert, yağmur değildir. Yerdeki çukurlar, yağın yağmurla dolunca, taş zannedip yere basan, kendini çukurun içinde bulmakta. Harabeye dönmüş bu sokağın taşları zamanında onarılmadığı için yer yer çukurlar oluşmuş, bu da şairin seke seke yürümesine, bazen içine düşüp şiirde de söylendiği gibi

gemi gibi yüzmesine neden olmuştur. Mizahi bir edayla yazılmış bu şiirde Âkif, çevresinde gördüğü bu problemi hicvetmekten kendini alamamıştır.

Âkif, bir başka şiirinde arkadaşı ile birlikte Fatih'te yürürlerken bir taraftan da halkın cahilliğinden, çevreye karşı duyarsızlıklarından şikâyet etmeye başlarlar. Kaynakların verdiği bilgiye göre Âkif'e bu şiirde eşlik eden arkadaşı,

*Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır;
Toprak, eğer uğruna ölen varsa vatandır!*

dizelerinin sahibi Mithat Cemal Kuntay'dır.

Arkadaşı da en az Âkif kadar vatanperverdir. Millî mücadele dönemlerinde yazdığı şiirlerle askere moral kaynağı olmuştur. Bu iki arkadaşın Fatih'te dolaştıkları sırada etrafta olup bitenlere duyarsız kalmadıkları ve yine haksızlık karşısında susmadıkları ortadır:

*Eteklerinde zığın saklı bildiğin orman,
Bugün barındırtamaz hâle geldi bir tavşan!
O, sırtı hiç de güneş bilmeyen yeşil dağlar,
Yığın yığın kayalardır: Serâblar çağlar!*

...

*Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!
-Fenâ değil yolun amma epeyce sarp olacak!
"Odun" dedin de tuhaftır, ne geldi aklıma bak:
Zavallı memleketin yoktu başka mahsulü;
Odundu, nerde bulunsan, metâ-ı mebzûlü.
-Adam yetiştiremezmiş, demek ki toprağımız!...
-Latife ber-taraf amma, adam değil yalnız,
Odun da isteriz artık yakında Avrupa'dan!
-Bizim filizleri göndermesin sakın o zaman! (Fâtih Kürsüsünde) [2]*

Bu şiirde aslında Âkif Doğu'nun geri kalmışlığı konusuna temasta bulunmaktadır. O, bu geri kalmışlığın nedenlerinden birini de tabiata karşı gösterilen duyarsızlığa bağlar. Eteklerinde geyikler saklayan orman artık bir tavşanı bile barındıramamaktadır. Yemyeşil dağların yerini yığın yığın kayalar almıştır. Vatan toprakları bir bir elden giderken, masmavi denizler kana boyanırken, Ertuğrullar, Osmanlar, Orhanlar büyüten topraklar yoktur artık:

*Dikilir karşıma hep görmediğim bilmediğim;
Sorarım kendim: Gurbette mi, hayrette miyim?
Yoklarım taşları, topraklan: İzler kan izi;
Yurdumun kan kusuyor mosmor uzanmış denizi!
Tüter üç beş baca kalmış... O da seyrek seyrek...
Âşinâ bir yuva olsun seçebilsem, diyerek,
Bakınırken duyarım gözlerimin yandığını:
Sarar âfâkımı binlerce sıcak kül yığını.*

*Ne o gömgök dereler var, ne o zümrüt dağlar;
Ne o çıldırmuş ekinler, ne o coşkun bağlar.
Şimdi kızgın günün altında pinekler, bekler,
Sade yalçın kayalar, sade ıpsız çöller.
Yurdu baştanbaşa viraneye dönmüş Türk'ün;
Dünkü şen, şâtur ocaklar yattıyor yerde bugün.
Nerde Ertuğrul'u koynunda büyütmüş obalar?
Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar? (Âsım) [2]*

Âsım isimli şiirinden aldığımız bu dizelere ilaveten Âkif, köylünün cahillikten, fakirlikten dolayı düştüğü durumu da gözler önüne sermektedir. Bu vakayı Köse İmam adlı karakterini konuşturarak anlatan Âkif, Kurtuluş Savaşı yıllarında köylünün içler acısı hali ile tabiatın viraneye dönmüş verimsiz halini Köse İmam'ın ağzından şöyle aktarmaktadır:

*Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlâkî bitik;
Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.
Bir kemik, bir deridir ölmedi kaldıysa diri;
Nerde evvelki refahın acaba onda biri?
Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi "icra" ister;
Bir kalem borca bedel faizi defter defter!
Hiç bakım görmediğinden mi nedendir, toprak,
Verilen tohmu da inkâr edecek, öyle çorak,
Bire dört aldığı yıl köylü, emin ol, kudurur:
Har vurur bitmeyecekmiş gibi, harman savurur.
Uğramaz, gün kavuşur, çiftine yahut evine;
Sabah iskambil atar kahvede, akşam domine. (Âsım) [2]*

Safahat'ta Ahlâkî Problemler

Safahat'ta yer alan çoğu şiirinde Âkif ahlâkî değerlerini yitirmiş toplumlara hatta fertlere işaret etmekte bu problemi bilhassa gözler önüne sererek acilen tedbirler alınmasını istemektedir. Bu açıdan Safahat için bir ahlâk kitabı desek yanlış olmayacaktır. Çevreyle alakalı yukarıda yer verdiğimiz şiirlerde de aslında temel problem ahlâkî değerlerden yoksun bir anlayışın ortaya çıkmış olmasıdır. Âkif'in ahlâk düşüncesinin altında din ve dinin emirleri yatmaktadır. Nitekim bir âyet-i kerimede Yüce Allah "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. Allah'ın rızasını gözeterek yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakiler ancak onlardır!" [5] buyurmaktadır. Bakara sûresinde yer alan bu âyette görüldüğü üzere ahlâkî davranışlar arasında yer alan iyilik, iman ve İslâm esasları ile birlikte zikredilmiştir. Toplumsal hayatı düzene sokacak daha pek çok ahlâkî değer Kur'an-ı Kerim'de zikredilmektedir. Ancak insanlar ne yazık ki bu değerlerden azade bir dünya telaşına düşmüşlerdir. Osmanlı'nın son demlerinde vuku bulan hadiseler, batılılaşma hareketini doğurmuş ve dine, örfü, töreye, kültüre yabancı pek çok unsur toplumu ve fertleri esir almıştır. Tam da burada ahlâkî problemler bir bir ortaya çıkmaya başlamış ve durum içler acısı bir hâl almıştır:

*Bu havâlide cehâlet ne kadar çoksa, nifâk,
Daha salgın, daha dehşetli... Umûmen ahlâk
-“Pek bozuk” az gelecek -nâmütenâhî düşkün!
Öyle murdârını görmekte ki insan fuşşün; (Süleymâniye Kürsüsünde) [2]*

Ahlâkını, değerlerini yitirmiş bir milleti yeniden millet yapmak zor olacaktır. Bir milletin ahlâkî değerleri yok olmaya yüz tuttu mu orada milletten söz edilemez artık. Hâlbuki bir zamanlar milletler “milliyet” nedir? bizden öğrenmişlerdi diyor, Âkif. İşte buyurun:

*Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz:
Gelmişiz dünyaya milliyet nedir öğretmişiz!
Kapkararıklıkken bütün âfâkı insaniyyetin,
Nur olup fışkırmışız tâ sinesinden zulmetin;
...
Bir taraftan dinimiz, ahlâkımız, irfanımız;
Bir taraftan seyfe makrun adlimiz, ihsanımız;
...
Biz, neyiz? Seyreyle artık; bir de fikr et, neymişiz?
Din de kürkün aynı olmuş: Ters çevirmiş giymişiz!
Nehy-i ma'rûf emr-i münkerdir gezen meydanda bak!
En metîn ahlâkımız, yâhud, görüp aldirmamak!
Yıktı bin mel'un kalem nâmûsu, bizler uymadık;
“Susmak evlâdır” deyip sustuk... Sanırsın duymadık!
...
Göster Allah'ım, bu millet kurtulur, tek mucize:
Bir “utanmak hissi” ver gâib hazinenden bize! (Hakkın Sesleri) [2]*

Âkif'in ifadeleriyle Müslümanlık pak bir siretten ibaretken, artık ahlâksızlığa saplanıp kalmışızdır. Zulmün arttığı, adaletin yok sayıldığı bir dünya düştü payımıza. Tedbir almazsak, tek kurtuluş yolu olan ahlâkımız yükselmezse sonumuz da hüsrân olacaktır. Durum bu kadar net ve ne yazık ki acıdır:

*Müslümanlık bizden evvel böyle zillet görmedi!
Hâlimiz bir inhilal etmiş vücudun hâlidir;
Ruh-i izmihlâlimiz ahlâkın izmihlâlidir.
Sade bir sözdür fakat hikmetlerin en mücmeli:
Bir halâs imkânı var: Ahlâkımız yükselmeli,
Yoksa pek korkunç olur katmerleşip hüsrânımız...
Çünkü hem dünya gider, hem din, eğer yapmazsanız. (Hâtıralar) [2]*

Osmanlı'da kahvehane denince akla sosyal ve toplumsal hayatın önemli kurumlarından biri gelirdi. Ancak kahvehaneler bu halleriyle kalmadılar ve süratle yozlaştılar. İşte Âkif zaman içinde yozlaşan bu kahvelerin düşmanı oldu. Kahve denildiği zaman onun aklına insanları uyuşturan, bedenlerini çürüten, ruhlarını sefil eden bir mekân gelmektedir. [6] İşte Safahat'ta bir Mahalle Kahvesi tasviri:

Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?

*Gelin de bir bakalım... Buyurun işte bir kahve:
Çamurlu bir kapı, üstünde bir değirmi delik;
Önünde tahta mı, toprak mı? Sorma, pis bir eşik.
Şu gördüğün yer için her ne söyleyen câiz;
Ahırla farkı: O yemliklidir, bu yemliksiz!
Zemini yüz sene evvel döşenme malta imiş...
“İmiş”le söylüyorum, çünkü anlamak uzun iş. (Mahalle Kahvesi) [2]*

Âkif'in gözünde kahvehaneler bir batakhanedir. Buralar pislik yuvalarıdır. İnsanları ise hem beden, hem manen sefildir. Âkif'e göre bu kuramların derhal kaldırılmaları gerekmektedir:

*Mahalle kahvesi hâlâ niçin kapanmamalı?
Kapanсын, elverir artık bu perde pek kanlı!
Hayır, bu perde, bu Şark'ın bakılmayan yarası;
Bu, çehresindeki levsıyla yurda yüz karası; (Mahalle Kahvesi) [2]*

Kapatılması gereken mekânlardan biri de meyhanelerdir. Meyhane isimli manzum hikâyesinde Halim isimli kahramanın, anası, çocukları, eşi açken kumar oynaması Âkif'i çatışmaya itmiştir. Âkif bir akşamüzeri karşısına dikilen han kılıklı meyhaneyi tasvir ederken, içindeki şahısların her türlü maneviyattan azade sohbetlerini dinlemiş, sonra Halim'in kendini eve götürmeye gelen eşini meyhane kapısında boşaması ile Âkif buhrana düşmüştür. [7] Toplumun bozulmasında, ahlâksızlığın artmasında önemli bir rol üstlenen meyhaneleri tasvir ederken Âkif, manen ve maddeten pislik yuvasına dönmüş mekândan şöyle bahsetmektedir:

*Canım sıkıldı dün akşam, sokak sokak gezdim;
Sonunda bir yere saptım ki, önce bilmezdim.
Bitince bir sıra ev, sonra bir de vîrâne,
Dikildi karşıma han kılıklı bir meyhâne:
Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkân;
İçinde bir masa, yâhud civar tabutluktan
Atılma çok ölü görmüş acıklı bir tenesir!
Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.
Sakat, bacaksız on onbeş hasırlı iskemle,
Kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle,
Beş on kadeh, iki üç testi... Sonra tezgâhlık
Eden yan üstüne devrilme kirli bir sandık.
Sönük sönük yanıyor rafta isli bir lamba...
Önünde bir küme: Fes, takke, hırka, salta, aba (Meyhane) [2]*

“Mahalle Kahvesi ve Meyhane yalnızca kendilerine adlarını veren mekânların şiiri olarak görülmemelidir. Bu şiirlerde söz konusu mekânlar ve müdavimleri aracılığı ile adeta bir toplumun kanını emip, onu miskinlik ve tembelliğe mahkûm eden anlayış ve yaşama biçimleri eleştirilmiştir.” [8] Kâinatta var olan her şeyin bir sebab-i hikmeti vardır ve hiçbir şey boşu boşuna yaratılmamıştır. Hepsisi bir vazife üzerinedir. Dolayısıyla insanın tembellik edip çalışmaması, vaktini kahve köşelerinde geçirmesi kabul edilemez. Âkif yazdığı bu şiirlerde

tembel insanlara dikkat çekerken bir de onların bu tembelliği kadere bağlamalarına dayanamaz ve yine kalemine sarılır:

*“Kadermiş!” Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru;
Belanı istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.
“Çalış” dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun,
Onun hesabına birçok hurafe uydurdun!
Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturup araya,
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!
Bırak çalışmayı, emret oturduğun yerden,
Yorulma, öyle ya, Mevlâ ecîr-i hâsın iken!
Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini;
Birer birer oku tekmîl edince defterini;
Bütün o işleri Rabbim görür: Vazifesidir...
Yükün hafifledi... Sen şimdi doğru kahveye gir!
Çoluk, çocuk sürünürmüş sonunda aç kalarak...
Hudâ vekîl-i umûrun değil mi? Keyfine bak! (Fâtih Kürsüsünde) [2]*

Âkif'in ahlâka dair söyleyeceği daha çok şey vardır. Onun ahlâka dair tutumu hakkında biraz da Nurettin Topçu'ya kulak verelim: “Âkif, ahlâkta yapılacak inkılâbın esaslarını Kur'ân'da arıyordu. Ahlâk sahasındaki alçalışımızın sebebi, dini elden bırakmamızdır. Ama hangi dini? Âkif ahlâkımızın ancak İslâm'ın hakikî kaynaklarından hayat ve ilham alabileceğine inanmıştı. Ahlâkımızı bozan kötü örneklerin münevverlerle devlet adamlarının yanında her fırsatta seslerini yükselten riyakâr ve mutabasbıs bir hoca zümresi vardı. Çeşitli ibadet şekillerini taklit ederek halkı aldatanlar bizzat dinî hayata musibet getirmişlerdir.

Ahlâkımızın temelleri, İslâm'ın ortaya koyduğu prensipleri asırların hâdiselerine parlatarak müşahhas örnekler halinde bize sunan mâzi ve mefâhir içinde aranmalıdır. Bin üç yüz yıldan beri her asrın aydınlıkları, bu ahlâkın binasını aydınlatmıştır; asrımızın yenilikleri de onu aydınlatacaktır. İlim aşkı ve insanlık ideali İslâm ahlâkının tamamlayıcı ve yaşatıcı unsurlarıdır. İslâm ahlâkının temeli adalettir. Adaletin en mükemmel örneğini Hz. Ömer'in şahsında buluyoruz. Ahlâkta önderimiz odur. Adalet temellerine dayanan bu ahlâkın zirvesi ise fedakârlıktır. Âkif fedakârlık duyguları arasında gayesine ulaşan tam bir özgecilik ahlâkı tavsiye ediyor”: [9]

*Kaplamış yurdumun âfâkını, mâdem, şühedâ...
Varsın olsun kalanın uğruna Âsım da fedâ.
“Hem gazâ, hem de şehâdet, ne saadet bu!” derim;
Ciğerim yansa da söndürmek için cehd ederim. (Âsım) [2]*

Sonuç

Evet sorun aslında çok büyüktür. Ahlâkî değerlerin yitirildiği bir toplumun yeniden inşası zor görünmektedir. Bir milletin ahlâkı bozuldu mu orada ne millet kalır, ne milliyet ne de istiklâl. Millî ahlâk, millî ruh demektir. Ahlâk iflas etti mi ruh da ölmüş demektir:

*Fakat, ahlâkın izmihlâli en müdhiş bir izmihlâl;
Ne millet kurtulur, zîrâ, ne milliyet, ne istiklâl.
Oyuncak sanmayın! Ahlâk-i millî, rûh-i millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür. Mevt-i küllîdir. (Hâtıralar) [2]*

Osmanlı'yı yıkanlar toplar, tüfekler değildir, Osmanlı kaybettiği bu değerleri yüzünden yıkılmıştır. Müslüman toplumlar eğer silkelenip kendilerine gelmezlerse ne yazık ki daha çok yara alacaktır. Âkif, İslâm'ın başında dolaşan bu kara bulutların farkındadır, herkesin gaflet uykusundan gözlerini açıp bu karanlığın farkına varması lazımdır. Gözlerini kapamış, kulaklarını tıkamış bir topluma yol gösterecek, rehber olacak kişiler ise Âkif gibi aydın, lider ruhlu kişilerdir. Bir şeyin iyileştirilebilmesi için teşhisin iyi yapılması gerekmektedir. Nitekim hastalığın teşhisini Âkif;

*Çünkü biz bilmiyoruz dini. Evet bilseydik,
Çare yok, gösteremezdik bu kadar sersemlik. (Süleymâniye Kürsüsünde) [2]*

dizeleri ile yaparken hislerimize bir kez daha tercüman olmaktadır. Âkif vazifesini hakkıyla yapmış, vatan borcunu ödemiş bir müslümandır. Her şeye rağmen ümitvâr olunmalıdır. Her derdin bir devası olduğu gibi bu sıkıntının da bir ilacı muhakkak olmalıdır. Ancak her şeyden önde uyanmalı, kanayan bu yaralar fark edilmelidir:

*Ey cemâat, yeter Allah için olsun, uyanın!...
Sesi pek müdhiş öter sonra kulaklarda çanın! ...
Hiç sıkılmaz mısınız Hazret-i Peygamberden?
Ki uzaklardaki bir mü'mini incitse diken,
Kalb-i pâkinde duyarmış o musibetten acı.
Sizden elbette olur rûh-ı Nebî davacı. ...
Ya İlâhî bize tevfikini gönder... Âmin!
Doğru yol hangisidir, millete göster... Âmin! (Süleymâniye Kürsüsünde) [2]*

Kaynakça

- [1] Dücane C. Âkif'e Dâir. 3. baskı. İstanbul: Kapı Yay.; 2013.
[2] Mehmed A. E. Safahat. haz. M. Ertuğrul Düzdağ. 3. baskı. İstanbul: Çağrı Yay.; 2006.
[3] Ahmet G. S. "Siyaset ve Velayet Karşısında Mehmet Âkif Bey". Vefatının 72. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni 3: Mehmet Âkif, Edebî ve Fikrî Akımlar. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yay.; 2009; 31-5.
[4] Doğan K. Çevre ce Ahlak Sempozyum Bildiri Metinleri. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi; 2014.
[5] Bakara Sûresi. 2/177.
[6] Bedri A. "Mehmet Âkif Ersoy'un Meyhane ve Mahalle Kahvesi Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme". Türkoloji Araştırmaları, Fuat Özdemir Anısı. Adana: 1997.
[7] Himmet U. "Mehmet Âkif'in Hayatı ve Eserlerindeki Ruhî Değişmelerin Psikanalitik Yorumu". I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 19-21 Kasım 2008. Editörler: Gökay Yıldız v. dğr. Burdur: Desen Ofset; 2009; 355-84.

[8] Erbay K. “Mehmet Âkif ve Hiciv”. I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 19-21 Kasım 2008. Editörler: Gökay Yıldız v. dğr. Burdur: Desen Ofset; 2009; 223-8.

[9] Nurettin T. Mehmet Âkif. Yayına Hazırlayanlar: Ezel Everdi ve İsmail Kara. 9. baskı. İstanbul: Dergâh Yay.; 2016.